

Роман КОЗЛОВ,

доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури і компаративістики Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка

Жанрова палітра «Молодої Коронації»

«Підлітковий роман-фентезі», «повість (реалістична оповідь)», «новела», «вірш»...

Гортаючи рукописи творів, відзначених «Молодою Коронацією», легко зауважити, що вони мають доволі прості субтитли. І справа тут не лише в цільовій аудиторії, чиї горизонти читачьких сподівань, можливо, ще не досить віддалені для глибоких семантичних ігор.

«Коронація слова» і її молодша галузка спрямовані на розвиток передусім мистецтва масового, а значить, жанрового. Таким був задум засновників конкурсу, тож він *volens polens* пронизаний увагою і повагою до жанру. Проте чому ж *polens*? Насправді ж, надміру поважній філології давно час припинити скептично ставитися до художньої потуги жанрової літератури і визнати, що елітарним творам (як і читачам та авторам), безумовно, потрібне живе й повносьмислове тло, живлене міжтекстовими відношеннями і зв'язками, у формуванні яких жанру належить далеко не остання роль. А ще час звернути належну увагу на видавця як формувальника літературних тенденцій і мод та водночас підприємця, який прагне успіху і тому має добре орієнтуватися в зразках, класах, різновидах свого «товару» й належно подавати (а отже, називати) його покупцеві-читачеві.

Ідея літературного, а згодом і мультимистецького конкурсу рукописів від початку виразно прагматична: відібрані твори мають іти до читачів. Тож структура пропонованих організаторами номінацій, близька до нормативно-літературознавчого уявлення про жанр, була зрозумілою і очікуваною. Не дивно також, що з часом вона змінилася, переважно під впливом спецвідзнак, відповідно до тенденцій видавничого ринку.

Обґрунтовуючи заснування окремого конкурсу творів для дітей «Молода Коронація», Тетяна та Юрій Логуші не раз наголошували, що

перелік «дитячих» номінацій у «великій Коронації» став надто великим. Іншими словами, за 17 років було створено повносьмислову модель класифікації та оцінювання творів, написаних для дітей або дітьми. Цей, безперечно, важливий і приємний для українського суспільства факт водночас став викликом для організаторів, адже створена модель мала пройти перевірку на самодостатність.

Жанрово-номінаційна сітка першої «Молодої Коронації» (2018) багато в чому наслідувала вже наявну модель «дорослого» конкурсу. Вдалим і важливим кроком стало розмежування ціле-вікових форматів («дорослі для дітей», «діти для дітей», «діти для дорослих»), завдяки чому постало уявлення про спільне надзавдання і конкурсу, і конкурсанти різного віку та досвіду: сформувати щільне поле читачко-письменницької комунікації. Проте поза межами «Коронації слова» сітка номінацій, а отже, і жанрів групи «дорослі для дітей» вимагала вікового цензування та поділу й тим самим виявила низку труднощів, передусім для експертів та журі. Так, автори мають доволі різні уявлення про пріоритети сучасних читачів-дітей: певно, через несформованість і постійні трансформації української літературної традиції останніх десятиліть. Зрештою, деякі рукописи отримали низьку оцінку як невідповідні заявленій номінації.

На другу «Молоду Коронацію» (2019) організатори визначили сітку номінацій чіткіше: ціле-вікові формати збереглися, а основні жанри були співвіднесені з точно визначеними віковими групами: дошкільнята (до 6 років), молодші школярі (6–11), середній і старший шкільний вік (від 12). Наприклад, казку рекомендували для двох перших груп, а романи – лише для останньої. Окрім того, дорослі автори могли змагатися тільки збірками оповідань чи

віршів, а не поодинокими творами малих жанрів, що мало сприяти публікаційному успіху переможців. Водночас номінації творів, написаних дітьми, були більш гнучкими, відкриваючи простір можливостей для ще не дуже вправних молодих авторів.

Загалом оновлена жанрово-номінаційна модель «Молодої Коронації» видається більш вдалою та самодостатньою. Особливим добрим знаком цього стала незначна кількість випадків невідповідності твору заявленій номінації.

Між тим організаційні й технологічні аспекти конкурсу, покликаного «коронувати» переможця, – лише частина справи, бо помітними для більшості є передусім номінанти та переможці. Саме ці твори, їхня видавнича доля, а згодом і письменницький успіх авторів визначають якість конкурсу в зрозумілих для тієї самої більшості вимірниках. Парадоксально, але це також має стосунок до жанрових категорій: твір-переможець у конкретній номінації є свого роду жанровим зразком на поточний момент, можливо, не вершинним, але принаймні відповідним поточній літературно-видавничій ситуації та кон'юктурі.

Так, серед віршованих творів (тут і далі, окрім спеціальних застережень, ітиметься про формат «дорослі для дітей» – більш відповідний розмові про свідоме формування жанрових ознак твору) стало перемагати поеми з нечітко вираженою фабулою: «Гриць, вигадник небилиць» Сергія Пантюка (Кам'янець-Подільський, 2018), «Домашній улюбленець» Валентини Жук (Мукачеве, 2019), «Прабабуся Олена Петрівна розповідає про Голодомор» Анни Савранської (Корсунь-Шевченківський, 2019).

Цікаво, що розширення у 2019 році переліку номінацій для малих віршованих жанрів (за рахунок збірок віршів для різних вікових категорій поряд із пісенною лірикою для дошкільнят)

дало можливість проявитися Людмилі Живолуп з Київщини. Поетеса взяла три призи в різних номінаціях, а значить, її тематичне komponування та позиціонування збірок є вдалим і художньо виправданим, як-от у вірші зі збірки «Біля поламаного світлофора» для середнього та старшого шкільного віку:

Ескіз

*Я вирину з штрихів і ліній
такою, як була спочатку:
з-під лоба дивиться дівчатко
в волосся хмарці білій-білій.*

*А лінія, що на плече,
на вигині враз обірветься.
Бо в олівця заб'ється серце,
і тобі в пальці запече.*

Дуже органічними видаються також збірки віршів, що перемогли або отримали спецвідзнаки 2019 року серед авторів-дітей: «Дивограй» Марії Волошиної (14 р., Луцьк), «Збірка віршів» Артемія Антоненкова (15 р., Київ) та «Це не вірші» Микити Рижих (18 р., Нова Каховка). На думку журі, найціннішою тут є цілісність авторського образу, формування якої неможливе в одній окремій поезії.

На жаль, через посилення вимог до рукописів у драматургічно-сценарній групі номінацій у 2019 році не відзначали переможців серед кіносценаріїв, анімацій та анімаційних серіалів, п'єс для театру в усіх вікових групах, окрім майстерної п'єси для дошкільнят «Сорочинська со-рока» Анни Багряної (Київ). Водночас експерти цілком заслужено позитивно оцінили кіносценарій «Маніяк по ту сторону дзеркала» Анастасії Скакодуб (17 р., Ладижин). Ця ситуація не дуже відрізняється від попереднього, 2018 року, коли нагороди отримали кіносценаріїв

«Діти, чари, вовкулаки» Наталії Смирнової (Кропивницький), анімація «Як все було» Дарії Бушовецької (11 р., Одещина) і сценарій анімаційного серіалу «Пригоди на воді та під водою» Таїсії Цибульської (Кременчук).

В обох роках загальну кількість сценарних рукописів складно вважати значною, до того ж велика їх частина за сюжетом чи окремими сюжетними ходами наслідує відомі успішні твори. З одного боку, ця ситуація спричинена тим, що складання якісного сценарію чи п'єси вимагає досвіду й спеціальної підготовки, без яких авторіві важко перебороти спокусу простого повторення епізодів і сцен, що колись вразили його як глядача або читача. Та з іншого – історія засвідчує, що в драматургічних жанрах авторська майстерність полягає саме в умінні незвично комбінувати усталені практики, досягаючи ефективного вираження особливого задуму та змісту. Саме це й помітили експерти в п'єсі Анни Багряної та кіносценарії Наталії Смирнової, творах досвідчених авторок: «Сорочинська сорока» – класична позитивна казка про спільну справу і творчість; «Діти, чари, вовкулаки» – підліткова пригодницька історія з добре виписаними діалогами, куди доволі органічно вмонтована інформація з української міфології.

Ще одним, хоча, можливо, і неочевидним аспектом недостатньої кількості поданих на конкурс якісних драматургічних робіт є складніший шлях цих жанрів до комерційного успіху. Ситуація погіршується також тим, що українські кіно й анімація лише останніми роками починають набиратися сили, тож навіть твори-переможці попередніх років із таких номінацій не можуть продемонструвати критичної маси фактів швидкого успіху і тим самим привабити в цю галузь багатьох нових авторів. Чи не тому

Наталія Смирнова, отримавши нагороду, переробила свій твір на повість і подала наступного року в іншій номінації.

Художня проза в «Коронації слова» вже традиційно охоплена широкою сіткою номінацій і спеціальних відзнак. Цю саму тенденцію, цілком відповідну поточній ситуації на книговидавничому ринку, закономірно зберігає й «Молода КороНація». Після першого року організатори дещо змінили віковий розподіл номінацій і розширили можливості для авторів малої прози, розмежували окремі твори та збірки. Окрім того, у вершинному «коронаційному» жанрі – романі – вирішили відзначати не тільки переможця, а й достойних дипломантів, передусім щоб підвищити їхні шанси знайти свій шлях до масового читача.

У 2018 році перемогло оповідання «Сміль» Валентини Михайличенко з Чернігівщини – дещо тенденційна історія про песика, чие затишне життя змінила поточна російсько-українська війна. Саме патріотичні мотиви в поєднанні з гостро актуальними реаліями, певно, переважили в рішенні журі, адже рукопис слід допрацювати, зокрема підвищити динаміку сюжету й діалогів. Хоча твори такої тематики, безумовно, заслуговують на включення до шкільної лектури.

Наступного року відзначено збірки оповідань «Світ навколо нас» Любові Яковенко (Харків), «Золотий світанок» Галини Олійник (Павлоград) і «Чому потрібна кішка» Галини Пустовгар (Полтава), тематично орієнтовані на дошкільнят, учнів початкової та середньої ланок. Це переважно притчеві фабульні оповідки подекуди з виразними дидактичними та моралізаторськими нотами. Підліткам адресоване доволі велике оповідання «Лузер» Наталії Смирнової (Кропивницький) – щоденникова

історія закоханості п'ятнадцятилітнього школяра. Незважаючи на привабливі форму та зміст, на жаль, фінал дещо невиразний, що не очікувано для авторки, яка вже показала свою майстерність у жанрі кіносценарію.

Серед малих прозових жанрів авторів-дітей відзначено оповідання «Очима чи душею» Євангеліни Краснікової (15 р., Дніпропетровщина), «Мандрівниця Дейзі» Марії Калінічевої (14 р., Кропивницький), «0628» Вадима Чабана (15 р., Чернівеччина), «Мій друг Людина» Аліни Кабальок (20 р., Вінниця), «Десерт з гірчицею» Інни Святущенко (17 р., Хмельницький), «Цукор на дні» Емілії Головченко (14 р., Тростянець), казки «Король вужів» Ілони Котовщик (14 р., Київщина), «Клітка для білої ворони» Дар'ї Корчемкіної (15 р., Дніпропетровщина), нариси «Із честю виконаний обов'язок» Олександри Хорошак (16 р., Тернопільщина), «Сучасний літопис України» Поліни Гордєєвої (15 р., Суми). Твори ці, безумовно, різні за художніми якостями, проте в загальному підсумку можна стверджувати про прагнення юних авторок і авторів до експериментів із фабулами та формою, до виразного мовлення, до вивіреності й сконденсованості сюжету, – а отже, і про перспективність їхнього художнього письма.

Для юного автора повість та роман як великі за обсягом жанри становлять менший виклик, ніж оповідання чи новела, адже дають більше можливостей зобразити деталі створюваного світу чи вдатися до екскурсів і фабульних відгалужень. У 2018 році переможцями визнані історичний роман «Пантеон Свободи» Аліни Максакової (14 р., Київ) з часів Наполеона і Французької революції та підліткова детективна повість «У лабіринтах доль» Олександри Мудрак (14 р., Тернопільщина). Прикметно, що в обох творах дотримані жанрові межі та поміт-

не добре чуття слова, тож маємо сподівання на появу в майбутньому цих молодих перспективних авторок уже в дорослих номінаціях.

У 2019 році у форматі «діти для дітей» відзначено гостросюжетну повість «Людина-«ско-рохід», або Пригода на Безіменній вулиці» Любомира Лесоніна (16 р., Броди) та задерикувато-моторошний готичний роман «Темне коло» Руслана Передельського (15 р., Київ). Попри певну мовну невправність, особливо в готичі, слід відзначити дотримання жанрових умов сюжету обома авторами. У форматі «діти для дорослих» нагороджено роман «Людина-Ікс» Богдани Чехович (17 р., Київ), у якому авторка намагається розібратися з проблемами творчо обдарованої молоді, яка мусить реалізовуватися лише у світі дорослих із відповідними наслідками. Твір «Чай із присмаком життя» Тетяни Гавришко (15 р., Тернопіль), хоча й отримав нагороду як повість для дорослих, проте є радше збірником життєвих сентенцій, адресованих дівчиною-підлітком одноліткам. Жанр настанов непростий для втілення, адже передбачає подолання внутрішнього захисного бар'єра читача, проте авторці, схоже, вдалося досягти цього віковою близькістю та щирістю.

Спеціальними відзнаками у 2018 році нагороджено дуже різні твори: пригодницько-історичний роман про мандри козацького джури в європейських країнах «Вибух Терміта» Анатолія Марущака (Херсон), роман із чарами й пригодами для учнів середньої ланки «Ілля та Агата. Чарівна бандероль» Олега Кулішова (Одеса), фантастичну повість із життя наших прапращурів «Священні шляхи, або Во і Cari» Володимира Кобзаря (Черкащина). Кожен із них міг би претендувати на перемогу завдяки добре обробленому «фоновому» змісту. Скажімо, автор роману «Вибух Терміта» одною

сюжетною лінією подорожі Гнатка пов'язує події європейської історії, одночасності яких пересічні учні на уроках історії зазвичай не вловлюють, з козацькими легендами та переказами; а повість «Священні шляхи» історією кохання і співжиття двох молодих людей стисло розповідає про становлення мови, ремесел та економіки в первісному суспільстві.

Окрема відзнака стосувалася також роману «Більше щоденників я не пишу, або До чого тут верблюд?» Наталії Бонь (Черкащина), що 2018 року отримав і головну нагороду. Це складна психологічно, але фабульно проста оповідь від імені підлітка, який мусить вибрати, чи пробачити батька, який кілька років тому покинув свою родину заради іншої жінки. Пригодницький антураж дитячого оздоровчого табору створює невимушену атмосферу, за якою весь час бринить важлива думка: підліток – це самостійна сформована особистість, з якою дорослим слід безумовно рахуватися. Будь-які спроби нехтувати цим тільки поглиблюють прірву між поколіннями. Водночас у романі тема неповної сім'ї отримує лише одне, традиційне, вирішення, ще й підкріплене патріотичними мотивами участі чоловіків у російсько-українській війні. У цьому, можливо, певна дискусійність твору, адже сучасне українське суспільство має досвід дуже різних підходів до розв'язання означеної ситуації.

У 2019 році дипломами відзначено романи «Берегиня» Яни Іщенко (Конотоп), фентезі з української історії, та «Кордон» Тетяни Рубан (Полтава), шпигунський детектив на моти-

ви російських терористичних акцій, а також казкову повість для молодших школярів «Софіїні небеса, або Чарівний Дар гномів» Оксани Гордійко (Вроцлав). Їхньою прикметною особливістю є дидактизм, хоча й дещо прихований гострими фабулами та несподіваними поворотами сюжетів.

Головну нагороду 2019 року отримав фентезі-роман для юнацтва «Зоряні. Королівська місія» Анни Повх (Дубно). У вигаданому світі розмежованих королівств і дивної суміші технологій, як і в реальному, складно бути іншим, Зоряним, наділеним незвичними здібностями. Однак ще складніше зрозуміти ці здібності, прийняти їх і впорити – саме перед цими викликами ставить авторка своїх персонажів-підлітків, які водночас мають доводити світу дорослих, що мають право не тільки на життя, а й на власну думку.

Два роки «Молодої КороНації» свідчать, що конкурс швидко й успішно долає перші етапи самостійності. Його жанрово-номінаційна сітка вдосконалилася та суголосна сучасним літературним і видавничим тенденціям. Певне просідання в якості конкурсних творів, зокрема серед драматургічних жанрів, – закономірний наслідок високих вимог організаторів, експертів, журі. Позитивними тенденціями є збереження жанрових рамкових умов і водночас розширення тематичного спектра творів, успішні спроби заявити про можливість подолання традиції та введення до жанрової палітри нових кольорів і відтінків.